

Макроекономіка

Ілля ХАДЖИНОВ,
Марія ШКУРАТ

**ОЦІНКА МАСШТАБІВ ТА ЕФЕКТИВ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****Резюме**

Вказано, що у сучасному контексті прискорення темпів змін у глобальному бізнес-середовищі стандартні методи планування, методи управління і розподілу активів застаріли. Проаналізовано трансформаційний вплив глобалізації на соціальну та культурну сфери життя людини. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку світової економіки людство переходить в епоху нової економічної парадигми – економіки знань, яка не тільки трансформує бізнес-ландшафт загалом, а й змінює класичне сприйняття національної культури і суспільства.

Наголошено, що соціальні та культурні фактори мають важливе значення для ефективного позиціонування національних економік на глобальній арені, що забезпечує їх постійну оцінку і вдосконалення й їхнє ефективне використання.

© Ілля Хаджинов, Марія Шкурат, 2019.

Хаджинов Ілля, докт. екон. наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету ім. Василя Стуса. <https://orcid.org/0000-0003-3909-3171>.

Шкурат Марія, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету ім. Василя Стуса. <https://orcid.org/0000-0003-3263-2507>.

Ключові слова

Соціокультурна глобалізація, індекс соціального розвитку, індекс людського розвитку, проникнення Інтернету

Класифікація за JEL: F63, F69.

Всеохопність технологічного, політичного та економічного глобалізму, основу якого становить надшвидка соціокультурна глобалізація, що є трендом сьогодення, – це базис для створення глобального індивіда, який, не зважаючи на місцезнаходження, економічний розвиток і соціальний статус, сприймає, аналізує й використовує отриману інформацію за єдиною системою, де нівелюється національна та культурна належність.

Глобалізація культури – це процес інтеграції окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку економічних зв'язків і засобів комунікації. Глобалізація культури у сучасному світі – це діалектично суперечливий процес, в якому тенденції інтеграції й диференціації, конфліктів та співпраці, універсалізації й партикуляризації не виключають одна одну, а є взаємно передбачаючими тенденціями розвитку. Глобалізацію культури та її суперечності можна розглядати в двох вимірах: у масштабі соціуму і в масштабі системи соціумів.

Розглядаючи проблеми глобалізації культури в першому вимірі, маємо враховувати, що культура будь-якого соціуму – складна система, до елементів (підсистем) якої належать: традиційні та інноваційні культурні форми, субкультури різних соціальних спільнот, груп, етносів, релігійних конфесій тощо. В умовах глобалізації інноваційні культурні форми, як правило, є продуктом впливу країн-лідерів, які нав'язують менш розвиненим країнам свої культурні норми та зразки. Всі соціокультурні елементи конкретного суспільства об'єднуються в єдину систему на основі загальнозначущих для цього соціуму цінностей, що формують певний фундамент, на якому базується культурна багатоманітність. До найважливіших консолідуючих засад суспільства, які згуртовують його суб'єктів в єдиний соціокультурний організм, належать:

спільність їхньої історії, економічного життя, психічних рис, мови, релігійних і моральних цінностей тощо. Загальнозначущі цінності містяться також у різних соціокультурних системах. Ці десятки спільних рис та властивостей культур різних народів і етносів, які дають змогу зробити висновок про глобалізацію культури людства, отримали назву культурних універсалій (Дж. Мердок) [2].

Крім певних рис єдності між елементами соціокультурної системи, а також між культурами загалом, існують певні відмінності, які при взаємодії суб'єктів у процесі глобалізації можуть набувати різних станів: від інтеграції (взаємопроникнення) до конфлікту. Найтипівшими видами конфлікту у сфері культури в умовах глобалізації є: колізія між традиційними й інноваційними формами в її розвитку [3], культурна аномія [4], культурна травма [5], культурний шок [6], культурне відставання (культурний розрив) [7], міжцивілізаційні (міжсоціокультурні) конфлікти та ін. [8].

До позитивних факторів культурної глобалізації належать: а) зростання доступності загальнокультурних цінностей; б) культурна консолідація (також є негативним фактором); в) подолання глобальних світових культурних суперечностей і протистоянь.

Культурна глобалізація також зумовлює вплив низки негативних факторів, серед яких варто виділити: а) деідентифікацію особистості; б) уніфікацію цінностей, зростання впливу масової культури; в) насадження чужої для багатьох культурної ідеології; г) породження внутрішніх конфліктів та диференціації між різними соціальними і культурними утвореннями й ін.; д) культурне зубожіння значних мас населення; е) усунення культур, створення культури одного зразка.

Сучасне суспільство з впровадженням в усіх сферах життя інформаційно-комунікаційних технологій є гіперсоціальним, де головне джерело розвитку – це глобальні інформаційні мережі. Їх слід розуміти як підсистему в глобальній соціокультурній системі, де процеси отримання, накопичення та поширення інформації зосереджено в мережі. Інакше кажучи, це створення абсолютно нової форми соціальності, в якій соціокультурний потенціал базується й орієнтується на розвиток західної цивілізації.

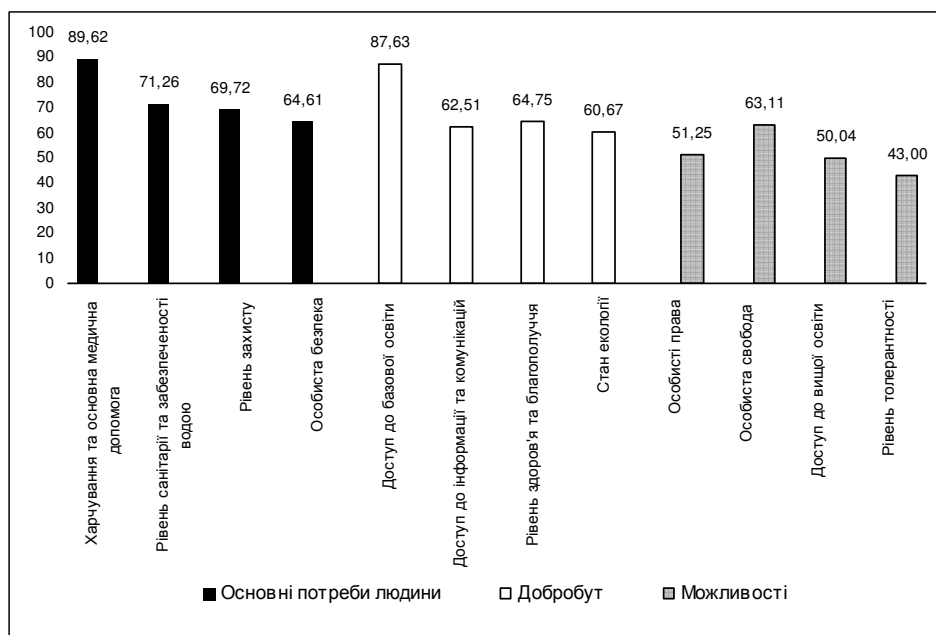
Соціальний розвиток окремої країни і світу загалом залежить від значення багатьох індикаторів, які об'єднані в індекс соціального розвитку та відтворюють реальну картину життя населення. Показник індексу соціального розвитку – це середнє значення показників трьох вимірів: основні потреби людини, добробут і можливості, за основу яких взято індикатори соціальної й екологічної сфер.

Значення індексу соціального розвитку в світі у середньому дорівнює 64,85 (якщо порівнювати зі значеннями цього індексу в країнах світу, то це

позиція в рейтингу між Індонезією та Ботсваною). Показник «основні потреби людини» становив 73,80, «добробут» – 68,69, «можливості» – 51,85 (рис. 1).

Рисунок 1

Показники індексу соціального розвитку в світі у середньому в 2017 р.

Джерело: створено авторами на основі [9].

Дані індексу соціального розвитку в 2017 р. у глобальному вимірі вказують на збільшення обмежень особистих прав людини, до яких належать також вільне висловлення її поглядів (Туреччина, Таїланд, Угорщина, Бразилія, Польща). Постійне зростання рівня вбивств і насильницьких злочинів у країнах Латинської Америки й Карибського басейну (кількість вбивств у Гондурасі з 2009 р. по 2017 р. збільшилася з 44,5 смерті до 74,6 смерті в розрахунку на 100 000 осіб), безумовно, нівелює їх досягнення на шляху розвитку.

Оцінка рівня толерантності (врахування інтересів всіх громадян), основою якого є ступінь прийняття мігрантів, релігійних меншин та гомосексуаліс-

тів, варіюється у широкому діапазоні: від стабільного покращення в деяких країнах Європи до абсолютного несприйняття в арабських країнах.

Середній показник ВВП на душу населення у світі вказує на потенціал швидкого соціального розвитку порівняно з теперішнім станом. Найгострішими ж загрозами для людства залишаються проблеми забезпеченості питною водою і покращення санітарно-технічних умов, доступності базових знань та, як наслідок, грамотності дорослого населення.

Показник індексу соціального розвитку в 2017 р. підвищився в таких країнах, як: Коста-Рика, Киргизстан, Молдова, Непал, Сенегал, Чилі, за рахунок ведення ефективної політики, спрямованої на соціальний розвиток.

До країн з неефективним механізмом соціального розвитку належать: Ангола, Саудівська Аравія, Центральноафриканська Республіка, Чад, Кувейт, Афганістан.

Таблиця 1

Перелік країн з найвищим та найнижчим показниками індексу соціального розвитку в світі за станом на 2017 р.

Регіон	№ у рейтингу	Країна	Значення ІСР	Регіон	№ у рейтингу	Країна	Значення ІСР
Європа	1	Данія	90,57	Африка	122	Ємен	43,46
	2	Фінляндія	90,53		123	Гвінея	43,40
	3	Ісландія	90,27		124	Нігерія	42,97
	4	Норвегія	90,27		125	Ангола	40,73
	5	Швейцарія	90,10		126	Чад	35,69
Північна Америка	6	Канада	89,84	Азія	127	Афганістан	35,66
Європа	7	Нідерланди	89,82	Африка	128	Центральноафриканська Республіка	28,38

Джерело: згруповано авторами на основі [9].

Розвиток людства за останні 25 років показує вражаючі результати: збільшення середньої тривалості життя, зростання кількості учнів у школах і осіб, які мають доступ до основних соціальних благ. Це здебільшого вияв впливу процесу глобалізації, наслідками якого є інтеграція ринків, робочої сили та цифрова революція в умовах щораз більшої концентрації економічної й політичної влади у країнах, що розвиваються. Тому саме людина має впливати на всі процеси, що формують її спосіб життя, а економічне зростання тієї чи іншої країни – це лише один із факторів.

Комбінований індекс людського розвитку (ІЛР) є відображенням трьох основних вимірів людського розвитку, серед яких: очікувана тривалість життя – показник довголіття і стану здоров'я; середні роки навчання – показник набутих знань; ВНД на душу населення – можливість досягнення гідного рівня життя.

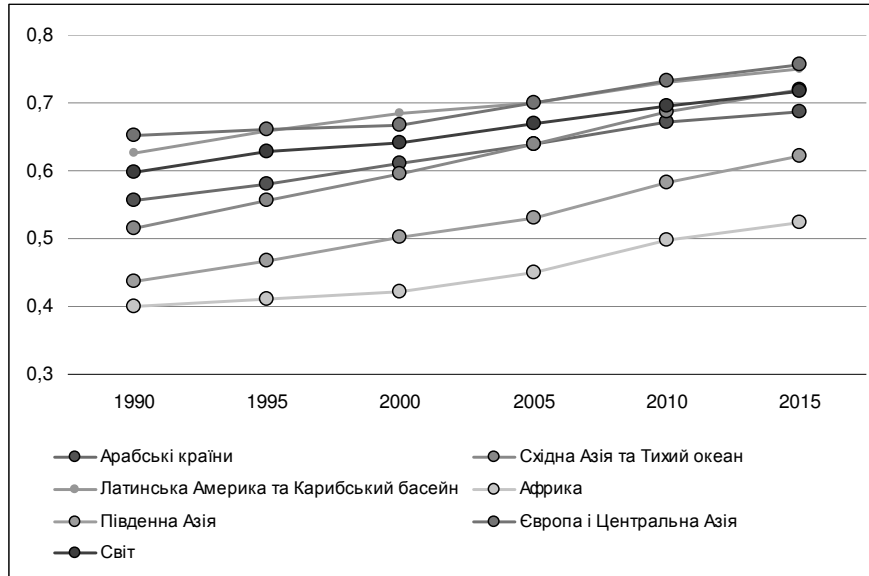
Зазначимо, що спостерігається конвергентна еволюція між регіонами світу, згідно з даними рис. 2. У регіонах з найнижчим показником ІЛР у 1990 р. загалом відбулося найбільше покращення протягом наступних 25-ти років. Такий результат отримано не лише за допомогою показників ІЛР з верхньою межею (наприклад, рівень грамотності), а й відповідно до конвергентності показників, що не мають верхньої межі (очікувана тривалість життя, дохід).

Проаналізувавши дані табл. 2, зробимо висновок, що у період з 1990 р. по 2015 р. населення у світі зросло з 5,3 млрд. осіб в 1990 р. до 7,3 млрд. осіб в 2015 р. Так, понад 1 млрд. осіб врятований від крайньої бідності, 2,1 млрд. осіб отримали доступ до кращих санітарних умов, а 2,6 млрд. осіб одержали доступ до джерел питної води. Загальний рівень смертності дітей у віці до 5 років скоротився більше, ніж удвоє: з 91 дитини на 1 000 живонароджених у 1990 р. до 43 дітей у 2015 р. Крім цього, зменшилася кількість хворих серед ВІЛ-інфікованих і знизилася захворюваність на малярію та туберкульоз. Показники за останні 25 років свідчать про наявність можливостей для фундаментальних змін, особливо в минулому економічно відсталих регіонів.

Незважаючи на значний рівень людського розвитку, все ж слід нагадати про наявні такі негативні факти: одна з дев'яти осіб у світі зазнає голоду, а кожна третя – страждає від недоїдання. Щохвилини помирає 11 дітей у віці до року (в тому числі 45% через погане харчування), а щогодини гине 35 матерів під час пологів у світі. Через високий рівень забруднення повітря щодня закінчується життя 18 тис. осіб у світі. Новим викликом для глобалізованого світу став СНІД, оскільки щороку кількість ВІЛ-інфікованих збільшується на 2 млн. осіб, а через епідемії хвороб Ебола і Зіка стали сиротами близько 20 тис. дітей. Конфлікти, насильницький екстремізм та природні катастрофи є глобальними проблемами.

Рисунок 2

Динаміка індексу людського розвитку за регіональним розподілом у 1990–2015 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [10].

Таблиця 2

Аналіз індексу людського розвитку в 1990–2015 рр.

Регіони	ІЛР у 1990 р.	ІЛР у 2015 р.	Середньорічне зростання ІЛР, %			
			у 1990–2000 рр.	у 2000–2010 рр.	у 2010–2015 рр.	у 1990–2015 рр.
Арабські країни	0,556	0,687	0,96	0,95	0,45	0,85
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	0,516	0,720	1,45	1,45	0,92	1,35
Європа і Центральна Азія	0,652	0,756	0,23	0,95	0,63	0,59
Латинська Америка та Карибський басейн	0,626	0,751	0,92	0,63	0,58	0,74
Південна Азія	0,438	0,621	1,38	1,51	1,25	1,40
Африка	0,399	0,523	0,54	1,67	1,04	1,09
Світ	0,597	0,717	0,71	0,82	0,61	0,74

Джерело: розроблено авторами на основі [11].

Технологічна революція прискорила темпи соціокультурної глобалізації за рахунок проникнення мережі Інтернету практично в усі країни світу. Швидкий доступ до інформації за допомогою Інтернету, спілкування з однодумцями, незважаючи на відстань у соціальних мережах, огляд міжнародної преси в режимі онлайн і безперервний доступ до музичних та кінопрем'єр – це фактори соціокультурної глобалізації.

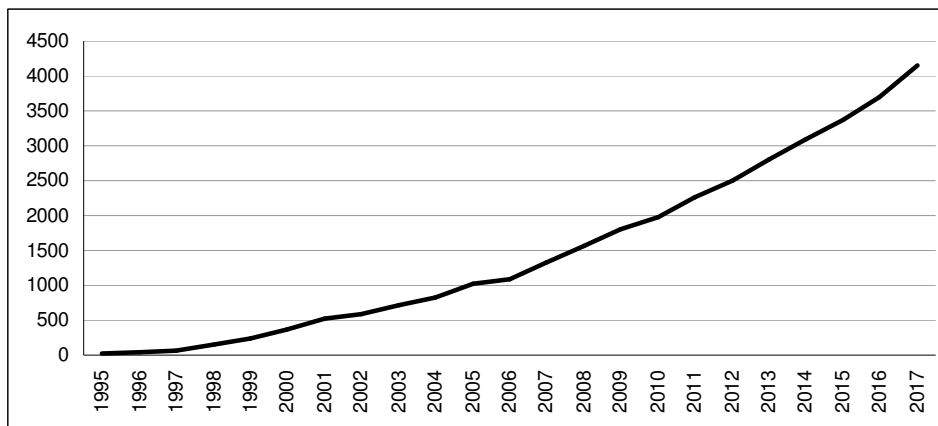
Головним показником глобалізації загалом і соціокультурної сфери зокрема є доступ до мережі Інтернету. Так, інформаційний вибух світового масштабу за останні два десятиліття докорінно змінив життя населення у віці після 35 років і виховує нове покоління, для якого суспільство окремої держави становить лише частинку міжнародного суспільства (рис. 3).

Отже, «глобальне село» Маршалла Маклюєна перетворилося на глобалізований вимір для всього світу та слугує універсальним джерелом інформації для мільйонів людей.

Аналізуючи дані рис. 3, можемо стверджувати, що в період 1995–2017 рр. кількість інтернет-користувачів у світі зросла в 259,8 разу (з 16 млн. осіб у 1995 р. до 4157 млн. осіб у 2017 р.). Якщо ж розглядати кількість користувачів мережі у відсотковому відношенні до загального населення світу, то отримуємо такі дані: 0,4% у 1995 р. і 54,4% у 2017 р.

Рисунок 3

Динаміка використання мережі Інтернету в світі у 1995–2017 рр.

Джерело: досліджено авторами на основі [12].

Що стосується аналізу показника кількості інтернет-користувачів у світі відповідно до регіонального розподілу за станом на 31.12.2017 р., то найбільше значення спостерігається в Азії, де воно становить 2023 млн. осіб з 4207 млн. жителів цього регіону з урахуванням рівня проникнення мережі Інтернету – 48,1%, що нижче, ніж середній у світі показник на 6,3%. Показник зростання кількості інтернет-користувачів у період з 2000 р. по 2018 р. дорівнює 1670%. Величина показників також залежить від розташування в регіоні таких країн, як Китай та Індія, що значно збільшили показники розвитку за останнє десятиліття і займають лідируючі позиції за кількістю населення. Показник чисельності населення отримано на основі даних Відділу народонаселення ООН (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка кількості інтернет-користувачів у світі

Регіони світу	Чисельність населення (оцінка ООН 2018 р.)	Чисельність населення, % від світового	Кількість інтернет-користувачів на 31.12.2017 р., осіб	Інтернет-користувачі, %	Рівень проникнення мережі Інтернету, %	Зростання 2000–2018 рр., %
Африка	1287914329	16,9	453329534	10,9	35,2	9941
Азія	4207588157	55,1	2023630194	48,7	48,1	1670
Європа	827650849	10,8	704833752	17,0	85,2	570
Латинська Америка / Карибський басейн	652047996	8,5	437001277	10,5	67,0	2318
Середній Схід	254438981	3,3	164037259	3,9	64,5	4893
Північна Америка	363844662	4,8	345660847	8,3	95,0	219
Океанія / Австралія	41273454	0,6	28439277	0,7	68,9	273
Всього	7634758428	100,0	4156932140	100,0	54,4	–

Джерело: досліджено авторами на основі [12].

Європа є другим регіоном у світі за кількістю інтернет-користувачів з показником 704 млн. осіб із 827 млн. жителів цього регіону, а рівень проникнення мережі Інтернету становить 85,2%. Показник кількості інтернет-користувачів у Північній Америці дорівнює 345 млн. осіб із 363 млн. жителів

регіону з найвищим значенням показника проникнення мережі Інтернету за регіонами світу – 95%. Оскільки Північна Америка та Європа належать до регіонів з високим рівнем розвитку, зростання інтернет-користувачів з 2000 р. до 2018 р. становить відповідно 219% і 570%.

Розвинені країни Європи й Північної Америки, які, без сумніву, є лідерами за економічним та суспільним розвитком, займають передові місця також за ступенем впровадження інноваційних та інформаційних технологій. З одного боку, ці країни підвищили здатність до впровадження технологій, а з іншого – процес їх поширення й інтеграції все ще залишається проблемним. Це слугує основною причиною нерівномірного розподілу ресурсів між регіонами світу.

Глобальна інформатизація як технологічна основа активації глобальних процесів в усіх регіонах світу не лише забезпечує доступ всім категоріям членів сучасного суспільства до його інформаційних ресурсів, а й залучає їх до активної участі в інформаційних обмінах і масового розвитку процесів інфотворення. Інформаційні технології сучасності сприяють зростанню соціальної активності членів суспільства. Ця активність виражається сьогодні в реалізації можливостей для самовираження, обміну соціальним досвідом та ведення діяльності, спрямованої на особисте вдосконалення і прогресивний розвиток суспільства [13].

На основі проведеного аналізу масштабів та ефектів соціокультурної глобалізації можна зробити такі висновки.

Незважаючи на те, що феномен глобалізації став активно виявлятися з 50-х рр. XX ст., її соціокультурний вияв людство почало усвідомлювати у 1980-х рр. До методологічного апарату оцінки соціокультурної глобалізації можна зарахувати деякі глобальні індекси, аналіз яких дав змогу зробити такі висновки:

1. Згідно з індексом соціального розвитку, найвищі показники мають розвинені країни, а також азіатські країни, що розвиваються. Країни Африки і Латинської Америки, а також країни з транзитивною економікою показують значення, нижче за середньосвітове, що свідчить не лише про невисокий рівень розвитку соціальної інфраструктури, а й про наявність обмежень людських свобод та безпекових обмежень у цих країнах.

2. За даними індексу людського розвитку, традиційно нижчі значення мають країни Африки і Південної Азії, незважаючи на те, що у цих країнах спостерігається тенденція до підвищення такого показника. Це підтверджує низький рівень доступу до медичного сервісу, наявність голоду та відсутність питної води, тобто неможливість доступу до базових потреб людини ставить під сумнів загальний рівень розвитку глобального суспільства.

3. Вплив науково-технічної революції на динаміку глобалізаційних процесів загалом й їх соціокультурну складову виявляється у всебічному проникненні Інтернету і телебачення у життя людини, мовній уніфікації та приско-

ренні обміну даними, що, відповідно, приводить до акселерації соціальних і економічних процесів.

4. При оцінці ступеня впливу соціокультурної глобалізації на країни слід вказати, що найбільш інтегрованими у глобальний соціокультурний простір є розвинені країни. Це цілком очікувано, оскільки саме вони стають драйверами глобалізму. Аналізуючи країни, що розвиваються, можемо констатувати, що деякі з них (переважно країни Азії) не лише виходять на новий рівень за ступенем соціального забезпечення та інтеграції у глобальне середовище, а й здатні формувати нову цивілізаційну парадигму, яка базується на економічному, технологічному і соціальному лідерстві.

Список використаної літератури

1. Данильян О. Г. Протиріччя процесу розвитку культури в транзитивному суспільстві та міжцивілізаційні конфлікти. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. праць. Харків : Право, 2009, № 1, С. 6–7.
2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. М. : Прогресс, 1991, 432 с.
3. Ерасов Б. С. Социальная культурология. М. : Аспект-Пресс, 1997, 341 с.
4. Герасіна Л. М., Погрібна В. Л., Поліщук І. О. та ін. Політологічний енциклопедичний словник. Харків : Право, 2015, 816 с.
5. Human Development Report 2016: Human Development for Everyone [Electronic resource]. – Mode of access : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? Полис, 1994, № 1, С. 33–48.
7. Internet World Stats (2018) [Electronic resource]. – Mode of access : www.internetworldstats.com.
8. Онищенко О. С., Горювий В. М., Попик В. І. та ін. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства. К. : НАН України : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013, 220 с.
9. Social Progress Index 2017. Executive summary [Electronic resource]. – Mode of access : www.socialprogressindex.com.
10. UNESCO Institute for Statistics (2017) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.unesco.org/new/ru/unesco/resources/publications/unesdoc-database/>.